

Ravnajo se po šumenju kril.
 Čudne širjave
 vetra
 nesem v čudne stolpe
 brezbrežja.

V listih je.
 Odpira cvet in gleda.
 Misel
 v misli.
 Iz misli postane.
 Spremenjena.
 Vedno isti glas,
 le tiho;
 še slišiš?
 Raste iz ušesa,
 ptica zelenega telesa,
 čustvo nikdar dosegljive čarovnije.

Čisto mirno večerni dih ugasne.

Nada
 Matičič

Te besede so mrtve (odlomek)

»Dovolite ... besed ... vzgoji ... opominjali ... dejavniki ... ni vseeno ... ne more in ne sme biti ... naše poslanstvo ... starih modelov ... po svoji vesti ... neprestano budno ... moralno odgovornostjo ... njih izzivi ... zavedati ... pozitivne sadove ... bomo pripravljeni ... razgledan ... imeli posluš ... kajti mladi ... nam zaupane stiske ... politično angažiran ... in seveda tudi kultura ... kajti le kulturno ... in se izpopolnjevati ... moramo dokazati, da je kultura ... naš vseh ... s kulturo ... osveščenost ... brez kulture ... le ustvarjalnost pomaga ... in samo kultura ... našega trenutka ... temelj ... smoter ... torej kultura ...

izredno vlogo v samoupravni . . . izgradnji socialistične . . . povabili v našo sredino dva strokovnjaka s področja prosvete in zdravstva, da nam bosta v tem tednu boja proti alkoholizmu . . .«

Lahko bi vsaj vstala in zamahnila z roko in šla. Lahko bi celo rekla: Nihče ne poslušaj. Kaj res nič ne vidite? Te besede nas ne vznemirijo, ne prizadenejo . . .

Nič ne storimo. Tu smo in besede se odmotavajo mimo nas, skozi nas — v enakomernem drdrajočem toku z blagim učinkom uspavanja.

(Najprej je bilo to v glavi. Potem se mi je započilo naravnost v srce. Nenadna sunkovita bolečina, ki nekaj predre, ne zadelj tega, da bi končala, ampak da odpre. In na to je bolečina čakala več kot dvajset let.)

Besede, besede. Na vsakem koraku, če jih ne vidiš, jih zaslužiš, zavojaš, zaslišiš . . . Strmijo vate iz mastnih napisov, s panojev, s transparentov, iz izložb, zro nedolžno, in sploh se ne sprenevedajo. Tako nekam sramežljivo se obnašajo, kot bi jih bilo zares sram, da so na svetu, da morajo biti pač razstavljenе, razobešene, pod steklom — kakor sir, kakor torte; in da se morajo oglašati iz zvočnikov, s katedrov, z govorniških odrov, izza okroglih in zelenih miz, da morajo vpiti, poudarjati, učiti, spreobračati, rotiti, celo pretiti, žugati in ustrahovati, celo prišepetavati, sladko prigovarjati, zapeljevati . . . Navidezno krhke in nedolžne so vendar neskončno trdožive, potrpežljive in vsiljivo oblastne in se jih ne moreš rešiti.

In na zbornični mizi. (Jutri jih bo biolog Pirc lepo razmestil po naši zeleni mizi.)

Pravzaprav si jih tudi ti prinesla s seboj. Iz svoje zajetne obnošene aktovke, kakor tvoj plašč in tvoji čevlji, si jih nekaj vrgla predse na mizo. Zares si jih vrgla. To sem opazila in zato sem postala nate bolj pozorna.

Tu jih imate in upam, da bo tako prav; in spet ne bo nič zaleglo, ampak knjižice imate, tako mi je bilo naročeno in sem jih prinesla s seboj kot vzorec; saj je še veliko podobnih vzorcev, ki nič ne zaležejo, so govorile tedaj tvoje oči.

Še nikoli te nisem videla. Čudovita ženska si. Prinesla si, kar so ti že naročili, ampak ne čisto tako. Frcnila si po tistih vzorcih in se odkritosrčno nasmejala. (Vidiš, to je bilo. Odkritosrčnost. Danes že skoraj ne znamo biti odkritosrčni.) Vidite, govoriš z očmi, pa imate spet knjižice. Te preklete knjižice. Ne moremo brez njih. Morda jim celo delamo krivico če mislimo, da so propaganden material. Knjižice bodo tu, vem, zato bodo, da bi jih brali, da bi se kaj naučili, menda so zato napisane. Celó v dobri veri. Kdo jih bo že bral. In pozabil. Vrag je, da tako hitro pozabijo na take knjižice.

Čudovita si, ker se ti da še tole počenjati. Všeč si mi, ker tvoja drobna pest tako odločno poudarja tvoje besede, mlade oči imaš, živahne, si že precej čez petdeset, pa jih kažeš veliko veliko manj.

Pravzaprav je teden alkoholizma. Ti pa govoriš tudi o spolni vzgoji. In tiste knjižice tudi. In o škodljivosti alkohola in o škodljivosti kajenja.

»Ampak oni jih ne berejo. Oni se kar preveč in kar naprej nalivajo s konjakom in džinom, s koktajlom in vinom, ampak najraje imajo navadno žganje. In še kar naprej in kar preveč si mlada pljuča zastrupljajo s kajenjem,« rečeš glasno in pest zaropota po mizi.

»Prosim vas . . . naših varovancev . . . vzgajamo . . . nam zaupani . . . ne dopustiti . . . pristopiti k temu problemu z vso resnostjo . . . kajti zavedati . . .«

In sredi tega se spogledava, morda si uganila, da je zdajle nekaj narobe z menoj, ne vem, moje misli, ki sem jih tedaj spustila na smehljajoče ustnice — in si mi poslala spodbudno pritrrditev.

Precej sem vznemirjena. Knjižice torej. Lahko bi vstala in odšla. Pa ostanem in malo že poslušam, kot zmerom. In ko odhajam, mi ne ostane nič. In seveda vseprek govorimo o izgubi časa. Dvajset let.

Ne, nimam tvojih živih oči in tvoje pesti, ki ubogemu Pircu na tvoji desni neusmiljeno zmerom znova raztresava skrbno zložene kupčke listkov z vprašanji o spolnosti.

Smeješ se: »No, prve vzgibe in sunke seksualne revolucije smo nekako prestali. Toda seveda z ekscesi, ki so ostali in se ponavljajo, se kar ne moremo strinjati. Kaj pa zdaj? To smo jim dali — ali pa so si sami vzeli. Bomo kar vse prepustili njim samim ali času? Končno jih tudi lahko malo pritismo. Čemu toliko splavov?« Pest tolče. Referent za prosveto potrpežljivo znaša z dolgimi prsti listke nazaj v kupce, ves šolsko zbran.

Dvajset let. Doba razdajanja, bi bil dejal, tale prosveta. Doba, ki mora kaj roditi.

Ne vem, če je to. Ne zavedam se tega. In zdaj še manj, ko sem dojela, kako je pravzaprav s temi besedami.

»Anketa po šolah je pokazala, kako neverjetna je brezbržnost roditeljev do spolne radovednosti njihovih otrok . . . Morda sram, nepoučenost. Mladi pa potem povprašujejo drugje,« rečeš. »In kdo bo na šoli to opravil namesto njih? Ali pa jih prepustimo novinarjem . . .«

Zdaj se lahko vmeša biolog Pirc s svojimi listki. Previdno jih dviguje s kupčkov, boji se, da bi katerega spregledal, spremlja jih skrbljiv ton, skoraj očetovska prizadetost, ki ni niti najmanj ponarejena. Pa se nam vendarle zdi malo smešen.

»Samozadovoljevanje? Je škodljivo? Posledice? Homoseksualnost? Vpliv mamil na spolnost? Dvospolnik? Triper? Posledice splava? Spolni dražljaji . . .«

Mi hočemo novo družbo.

Hočemo absolutno svobodo.

Gniloba je zajela meščanske množice in vladajoče razrede in smrad se širi od vsepovsod.

Protestiramo.

Z golimi rokami, s pestjo in ritmom.

Prav nič nas ne ganejo vaše skrbi, kako bi nam pomagali. Vi skrbite zase, za svoj dobri kos kruha . . . Naši očetje naj nas kar v miru puste in

jih ne kličite v šolo, da se pred vami sprenevedajo in se delajo strašno pametne, vestne in stroge, kar v resnici sploh niso . . . Bom že prišel do kruha brez njegovih in vaših pridig. Preklete, samo zajebavanje. Dajte si no že dopovedati, da smo mi čisto drugačni, kot ste bili vi v naših letih. Torej ne glejte zmerom nase in ne gobezdajte!

Listki se premikajo v matematičnem zaporedju. Beli prsti natančno urejajo stvari, kot morajo biti. Glas enakomerno valovi s pravilnimi podarki, suho. Mrak se zgosti. Smo tihe prikazni okoli velike uradne mize. Kaj naj bi govorili! Nas se spolna vzgoja ne tiče. Sedimo pred svojimi predali, natrpanimi z zvezki, knjigami, skripti, vsi specializirani za svojo stroko.

Jesen porumeni okna in naše obraze. Stene so hladne in položčen pod se vsiljivo sveti kakor v bolniških sprejemnicah.

Tu smo, ograjeni v redoljubnem svetu, spredaj z napisom CAVE CANEM. Tam zunaj so besede, ki se ponavljajo, celo ton je enak, govori vsakdanji, govori slavnostni, pazite na ton, na poudarke, roke mehanično ploskajo, oči ne vidijo, ušesa ne slišijo, epruvete. Tu je naše življenje, v epruvetah. Tisto zunaj teče mimo in brez resničnega odziva. Ampak sistemi sprejmejo tudi to.

Kupčki z listki plahnijo. Tvoja drobna pest zabobni. »Vprašanja, vprašanja! Na vse odgovoriti. Tudi na neresnost teh vprašanj. Oni to terjajo. In tudi tistim, ki vas verjetno lovijo na limanice iz objestnosti, morate končno nekaj odgovoriti. Bodite stvarni, kar potisnite jih pred dejstva . . . Na temle listku,« dvigneš zadnji listek, »piše: Razložite mi, prosim, kakšne lege pri spolnem občevanju so najbolj prikladne. — Torej?«

»O tem je dovolj literature.«

»To ne sodi v mojo obravnavo.«

»Kar naravnost bi jim povedal, da so še premlečni za vse Venerine čare.«

»Neumnost,« rečeš in pest zatopota po mizi, da se podre več kupčkov.

»Najprej jim je treba povedati kaj o ljubezni.«

Obrazi, ki so še pravkar radovedno pokukali iz epruвет, zdrsrnejo nazaj. Mučna zadeva. Biolog se popraska za ušesi, referent kašlja, direktor briše naočnike. In jaz že razmišljam o ničevem trudu, o nesmislu besed tudi o ljubezni.

(Veš, beremo in govorimo o Romeu in Juliji, o Portugiškimi sonetih, o De profundis, sonetnem vencu — prav dobro znamo to, draga moja neznana prijateljica.)

»Ja, o ljubezni,« zaropoče pest, »kaj pa drugega. Skoraj smo že nanjo pozabili. Veste, z njo potolčete vse manije časopisnih in revialnih seksualnih razglabljanj, nagoto, obešeno na veliki zvon, in vi lahko naredite kaj proti temu. Prepričana sem, da to zmorete, če se zavestno potrudite. Saj menda ne mislite, da flancam? In kaj pravzaprav storita prosveta in zdravstvo? Ob strani stojita, kot bi bila brez moči. Res je, da veliko pišemo in govorimo tudi mi — tele knjižice — začuda pa v tem pasivnem boju

puščamo ob strani najhujše zlo, posledice tele svobode — spolne bolezni in samomore . . .«

Zagon ne dopušča, da bi ti kdo segel v besedo in ustavil pest. »Kadar sem hotela s pravimi številkami v javnost, so me cenzurirali.« Zdaj Pirc že pobira listke s tal.

»Mi, zdravniki, to občutimo kot plaz, ki se sploh ne da ustaviti. Mladi ljudje prihajajo po pomoč, ozdravijo za nekaj časa in se spet vrnejo. Na zunaj se vidi vse v najlepšem redu: klubi, idoli brenkajo na kitare, vse na valovih lahkokrile ljubezni — in potem še javno protestirajo proti okorelosti in predsodkom . . . Druga stran je seveda temna, tudi besede molčijo o njej. Proč z grenkobo v sladkih čašah pozabe, nekako tako . . . Načrtno uspanje? Morda niti ne. Ampak mladini pustimo zabavo in seks, da ne bo rogovilila po ulicah s kakimi protesti.«

Referent se preseda, preklada roke z mize v naročje in spet nazaj na mizo, strmi v jezno pest, zelo rad bi jo bil ustavil in zato položi roke na vzorce knjižic o spolni vzgoji — za vsak primer. Naš stari strmi vanj in čaka.

»Mladi ne bodo polemizirali z nami, ne bodo prav nič razglabljali o naši politiki, oni nas bodo čisto preprosto sodili po dejanjih — in se bodo po njih ravnali, če jim bo všeč, ali pa bodo šli svojo pot, tudi v absurd.«

Čudovita si. Zares bi bila rada v tvoji koži. Ampak za to je potreben pogum. Da bi po več kot dvajsetih letih imela še tvoj zalet. Nasmehneš se mi. In vrnem ti. Lažje zadiham. Kot bi se bil obroč okoli mene sesul v tisočernih drobcih.

In potem se zgodi čudež. Tam počí še ena epruveta. Tanja, tudi Sončnica ji pravimo, dvigne roko.

»Ta absurd. Res je. To me najbolj vznemirja. Nasilje mladih me šokira. Ne, to ni prava beseda. Presune me, to je tisto. Nasilje mladih istovetijo s protestom. To pa sploh ne more biti res. Nasilje je kot kazen božja, nekakšen bič časa, ki ga, kot vse kaže, ne moremo odpraviti. Tako mlačni in brezbrizni smo ob njem, ali ne? Ampak mene resnično boli. Strah me je.«

Zagrozil mi je, je rekla pred meseci. Toliko, da me ni butnil. Ste mi res zaključili s fajfo? je vprašal. Gledal me je kot mesečnik. Čisto zares sem se ustrašila. Saj me vendar poznaš, kako pretehtam, preden komu zaključim s fajfo. On pa še kar naprej, čeprav sem mu vse lepo razložila, da nisem mogla drugače, da me je pač vse leto izigral, saj veš. Pa ste mi zares dali šus? Le kako si upate? Mislila sem zavpiti, naj se pobere, meni že nima pravice peti levitov, saj ga nisem po krivici. Niti ni rekel, da se bo pritožil. Prestrašiti me je hotel. Tako neumna pa spet nisem. Potem je čisto mirno rekel: Samo poskusite to storiti. Se ne bo dobro končalo. Ne boste imeli več miru. Tresli se boste, če boste sedli v svoj avto, tresli se boste, ko boste vtikali ključ v svoje stanovanje — in za svoje otroke se boste tresli . . . Bil je zelo takten, sploh me ni zmerjal. Saj ga poznam, uglajene manire. No, vidiš, zdaj pa nenadoma tak obraz. Ne poznamo jih, sploh jih ne poznamo. In če bi jih poznali, bi bilo kaj bolje? Na anketno

polo je zapisal, da bo študiral pravo ali psihologijo, a se še ne more odločiti. Ti to razumeš? Ko je stal tam na hodniku za steklenimi vrati in me nekako zrinil v kot — sem se tresla. Opazil je in se nasmehnil. Vidite, še huje se boste tresli, je rekel tiho. Čemu ste taki, Verdonik? se vprašala. To vam ne bo pomagalo, vse bo še slabše. Mislite? se je hahljal. Nikoli nisem zletel. Pa tudi zdaj ne bom. Že mogoče, sem rekla, če ste se učili . . . So se vam bali dati cvek? S priprtimi očmi je strmel vame in zmajal: Nikoli se nisem učil in zmerom sem nekaj znal. Problemov nisem imel. Vi mi pa kar naenkrat napravite problem, je rekel leno. In tedaj se mi je zdelo, da dobivam moč, kljub strahu. Pojdite zbogom, sem dejala še kar mirno. Nimava se več kaj pogovarjati. Če bi bila moški in vsaj toliko pri moči, bi vam dobro zdelala fasado — po vašem žargonu, Verdonik. Če boste na popravnem znali, bo dobro. Drugače pa . . . Stekla sem. Šla sem domov. Vso pot sem jokala. Zaradi njega. Zato, ker je rekel: Tresli se boste za svoje otroke . . . Kako je mogel reči kaj takega? Čemu tako nastopa? Odkod mu taka prekleta korajža? Taka samozavest? Če bi ga zares mrcvarila stiska, ne bi mogel tako nastopati. Verjetno me je hotel le prestrašiti in je užival. Ko pa je videl, da sem se postavila na noge, je odnehal: . . . Pri izpitu bi ga lahko položila, če bi le hotela. Spustila sem ga, že zato, ker me je tako predrzno gledal v oči. Tedaj me ni bilo več strah, veš, samo hudo mi je bilo zanj. Tako mlad, pa že tako . . . Se moramo zdaj mi pokoravati za napačno vzgojo v preteklosti, a?

Sončnica je povzdignila glas, ki bi nas lahko ganil. Toda ne dajo nam časa. Referent za prosveto odpre aktovko. Na mizo položi nekaj drobnih broširanih knjižic.

»Oprostite«, pravi naglo, ko se odkašlja, »mislim, da bi bilo potrebno ob spolni problematiki načeti še vprašanje o alkoholizmu. Približuje se teden boja . . . resnostjo . . . pristopiti . . .«

»Dobro bi bilo,« reče stari, »da bi razobesili plakate po hodnikih. Povsod. Tudi v razredih.«

»Prav. Plakati so že pripravljene,« reče referent.

»Ampak,« vprašaš, »kako pa je s kajenjem pri vas?«

Stari se odkašlja. »Načelno kajenja sicer nismo prepovedali. Tega niti ne smemo. Lahko kadijo le na zunanjem stopnišču. Tam smo namestili pepelnike . . .«

Pest udari. »Seveda, glede kajenja imate proste roke . . . Če ste dovolj odločni . . .«

Referent: »Tedni boja imajo svoj veliki smisel. To je načrtno organizirano delo, ki ima pozitivne posledice. To vam lahko pokažejo številke . . .

»Ah, številke!« odsekaš.

»Sicer pa bo v kratkem prišel k vam predavatelj, ki bo v tem tednu z diapozitivi . . .«

Naš stari: »To je jasno, da moramo biti mi starejši za zgled. Urejene družine . . . temelj . . . topli dom . . . ne podlega ulici . . . doslednostjo pri vzgoji . . . nisem prepovedal kajenja, ker vem, da bi naskrivaj kadili . . . dvojna morala . . .«

Sončnica je torej potisnjena vstran s svojo stisko, tudi tebe so kar dobro prestali, draga moja neznana prijateljica, zdaj so tu knjižice — in mi smo spet zdrknili v epruvete.

»Doslednost . . . naložena naloga . . . dolžnost . . . več . . . zavedajo . . . mi namesto staršev . . . pogledov . . . izobrazba . . . neurejene . . . ne . . . pridigarški . . . ne marajo . . . toplo človeško . . . pogovarjajte . . .«

Ne da bi kaj pomislila, se ozrem v Omahnovo. Pred seboj v pepelniku ima že precejšen kup ogorkov. Malce ji je nerodno.

»Tokrat se je naš stari kar hudo zaletel, kaaj?« Zraven mene porogljiv glas.

»Poskrbeli bomo za knjižice o spolni vzgoji. Kaj mislite?«

Pirc naglo: »To bi bilo zelo dobro. Začetek je.«

»Prav. Potem si bomo nabavili tiste knjižice in jih razvrstili po mizi. In ko jih boste preštudirali, jih boste lahko posredovali dijakom . . . In tudi sami naj se naročajo nanje.«

Zadušljivo postaja od besed. Epruvete se rahlo stresajo v olajšanju, da bodo končali. Tvoje oči nas radovedno opazujejo. Morda vidijo, kako se nam mudi za peč, naš vedno pametni Ljubim mir in Kaj bo s plačo — Kritike zmerjajo z nergači, zanesenjake za romantične dušice, če se le boriš za kaj drugega kot za večji osebni dohodek . . . Čakamo. Lahko bi ploskali, cepetali, vpili, žvižgali, vsaj kdaj protestirali proti besedam, proti večno razglašenim besedam o vzgoji, proti varljivemu leporečju že tako trdno usidra-nega govornišva, proti poneumljanju z raznovrstno plažo pisane in govoreče besede — ampak čemu neki? V Angliji rešujejo gospodarsko krizo tudi Beatlesi, ki jih kraljica zato povzdigne v lorde, športnike pokopavamo v Drevored velikanov, največja junaka stoletja sta po mnenju poprečnih Slovencev Popivoda in Beara; uprizarjajo tekme najlepših ženskih nog, najbolj očarljivih in negovanih otrok, napravijo licitacijo osebnih predmetov popularnih popevkarjev pod pokroviteljstvom socialističnega tiska — končno ljudstva ne moremo samo pitati s političnimi govori.

SLOVENKARCA UBILI TE BOMO. Le na stopniščnem oknu in snažilka besede potrpežljivo briše. To še ni najhuje. Še ne dobivam grozljivih pisem in na moja hišna vrata mi ni še nihče naslikal mrtvaške glave.

In nič ne storimo in če nam pretijo nevšečnosti, imamo takoj pri roki svoje najljubše orožje — besede. Marsikaj sklenemo na sestankih. Že drugi dan so straniščne školjke znova zamašene s čiki, nekdo vrže petardo in sošolcu uniči oko, tat se vnovič prikrade v garderobo, v nekem razredu spet zaplenijo pornografijo, ki je tokrat za spremembo uvožena, na sobotni zabavi je polomljenih še več stolov in razbite šipe, potem so spet medsebojna obračunavanja in podplutbe . . .

Ni mi dobro. V sencih tolče kri z razbrzdanimi udarci. Motam se s fiksno idejo, da naj čimprej vse tole zapustim, da pravzaprav moram to storiti že zaradi sebe. Na kaj drugega še pomislila nisem. In beseda poštenje mi je v tem trenutku pomenila spremembo, ugodje, prijeten občutek nekakšnega odrekanja, morda celo žrtvovanja — za dvajset zgrešenih let. Enkrat se je pač treba odločiti. Odrezati, pretrgati, končati. (Tudi te odločne misli so

me vznemirjale.) Res se ne morem kar neprestano ponavljati: škoda besed, se ne spleča, nič ne bo zaleglo, osmešila se bom, stvari pa bodo šle naprej po starem tiru, čemu bi se grizla zaradi zmerom novih učnih načrtov, novih predpisov, ki so le navidezno novi, malo zasukano besedišče, in če so ti že vzeli boljši razred in zamenjali boljše učence s slabšimi, in če so se majčkeno poigrali s tvojimi živci pri urniku, in če so te prav nič lepo potisnili k zidu s pripombo, da si že kar v letih, da imajo pač mlajši boljši zalet, in če te stalno pozabijo pohvaliti za tvoje kulturno poslanstvo pri proslavah in obletnicah, in če sitnari inšpektor nad tvojim ocenjevanjem in ti enostavno vso uro razmrcvari na nivo začetnice, ne da bi ti seveda ob tem pojasnil, kako bi to *moralo* biti, in če ti stari kaže urin kazalec, ko greš v razred, in če ti občasno pušča v tvoji šolski administraciji rdeče opomine, in če . . . Vidiš, najprej bi morala biti dober pedagog, predan poklicu, temu poklicu razdajanja, najprej to in šele potem človeško šibko površno, pozabljivo, včasih sitno in naveličano, raztreseno, živčno in morda celo jezno in užaljeno bitje, kajne? In včasih bi se morala tudi boriti. Ne le ploskati in pritrjevati, ko bi po svoji vesti morala nasprotovati, če si dvojica ali trojka hoče prilastiti malo več oblasti, kot jim je bila dana, če kdo vpiše uro, ne da bi jo bil opravil, če Matjuška šolskih nalog ne popravlja in vendar ima vpisane ocene, če nestrokovno vodi (ne)strokovnjak strokovne posle, in če je tudi npravstveno obnašanje celo poglavitna točka našega poklica, potem bi morala bedeti tudi nad bolj ali manj delikatnimi zvezami in zvezicami med našim članstvom, ki večkrat prebijejo ožino naše zbornice in sežejo v razrede . . .

Toda če si že v areni — potem moraš biti čist. Kdo pa je čist? Vidiš, kakšen izgovor! A če se le oglašim — tedaj mislim, da se kajpak moram, da je to moja pravica, — zablestim z ugovori, obtožbami, pomisleki. (Vidite, jaz se upam, vi pa ne!)

Strah me je, je rekla Sončnica. Sram nas je, če smo odkriti. Sram nas je, če pokažemo svoja čustva. Tudi pred razredom. Tam še toliko bolj. Da bi se nam ne smejali. Morda pa ne bi brili norcev, če bi bili navajeni na naša čustva. Tako pa jim kažemo skoraj zmerom zaprt, avtoritativen, šolski obraz. Včasih se celo tako prefinjeno sprenevedamo, da nam to ostane tudi tedaj, ko stopimo na cesto.

Draga moja neznana prijateljica, ti imaš še dovolj energije, v tebi življenje še zmerom vre. In ne žreš se, če nimaš uspeha, res ne. Kot na primer zdaj, ko se naš stari zahvali »v imenu naše sindikalne podružnice, ker sta se gosta prijazno odzvala vabilu . . .« čemur sledi obvezno medlo ploskanje in se množica dvigne, hrupno, trdovratno, oblastno kot učenci, kadar zvonec oznani konec ure, in nihče jih ne more prisiliti, da bi še enkrat sedli; Pirc zdrobi mimo s svojimi lističi, Sončnica mi pomežikne (pozneje bo rekla: Kaj ni bila pristrčna tale zdravnica?), in ti zapreš aktovko, greš skozi prazen prostor, počasi, zravnano, čakam te, ker si tega resnično želim, spoznati te od blizu, pozdraviti te in se že posloviti, nasmehneš se in končno obstaneš tik pred menoj. Zdiš se mi manjša, drobcena, celo nežna.

Zlata jesen se spusti na prazno zeleno mizo in jo pozlati. Zreš mi naravnost v oči.

»Odšli so,« rečem. »Tako se jim mudi. (Vidiš, jaz pa sem počakala.)« Prikimaš. Opazuješ me, že bolj ocenjujoče.

»Škoda, da je bilo tako kratko,« rečem. »In da so se drugi vmešali in vas preprosto prisilili, da ste se umaknili.«

Smeješ se z modrimi očmi. »Zmerom me povabijo samo enkrat. No ja, postavijo oder, sceno, domači in tuji igralci, mi dodele vlogo, mi pustijo govoriti, včasih mi celo zaploskajo. »Pokažeš na svojo obnošeno aktovko. »Vidite, tako romam okoli. Zaradi lepšega vlačim s seboj vzgojni material, ki mi ga seveda vrinejo. Brez tega bi mi kajpak sploh ne dovolili, da delujem. Čemu pa potem toliko pišejo seksologi, metodologi, psihologi, pedagogi . . .«

Vendar ti ne morem reči, čeprav me mika, da te povabim na kavico. Tule sredi prazne ugašajoče jeseni pa se je res nerodno pogovarjati. Še kar naprej se smehljaš in kimaš. Bog, koliko energije!

»Nikoli se ne boste postarali,« rečem. »Ne boste imeli časa.«

»Za pokoj mi je že zvonilo. Dvojna leta. Ampak malo bom že še delovala.«

»Oprostite, ali kdaj pomislite na raka?« Zardim.

»O seveda. Še prekleto sem morala misliti nanj. Bila sem operirana.« Pokaže na prsi. »Zdaj je dobro. Ampak kaj — vi mislite nanj?«

»Strah me je. Saj ga verjetno sploh ne bom imela. Vsakogar je nečesa strah.«

»Ja. So še hujši strahovi od raka.«

»Po zbornicah govorimo včasih o stvareh, ki nas tišče. Javno molčimo. Nas je strah? Največkrat svoj molk opravičujemo s pametnim izgovorom, da se ne bo nič izboljšalo, četudi povzdigujemo svoj glas.«

»Res je,« rečeš počasi. »To je sistem. Zid. Prek ne moreš in ne smeš, seveda. Ampak ne morem dopustiti, namreč sebi, da bi pred menoj nekdo svetohlinsko zavijal oči in se postavljal z vsemogočno pozo, kot da ga varujejo višje sile, in pri tem mislil, da se že zaradi ljubega miru ali pa strahu, kot pravite, ne bo nihče oglasil. Veste, tedaj nisem tiho. To je pa tudi vse. Ali kaj dosežem? Ne vem. Namen je dober. Malo jih že prizadenem.« Sunoma se zatreseš, da ti aktovka poskoči ob boku. »Vidite, kar lepo me pustijo, da govorim in pišem, celo protestiram lahko — oni pa: plakati, knjižice.«

Imeli sva skupen problem. Živahno prikimam.

»Imate težave?« vprašaš.

»Veste, kar sproti se vse razdrobi, kar ustvarjam. Boleči ostanki drobcev in nič več.«

Zavzeto prikimaš. »To je že nekaj. In zaradi teh drobcev . . .«

Odkimam. »Tega je premalo. Morda pa jaz ne sodim sem. Morda si nisem izbrala pravega poklica.«

Strmiš vame, kakšna trdnost in nepopustljivost, si mislim, in v tem trenutku mi pomeniš zelo veliko. »Glejte, prav danes, tule, mi je reklo: Pospravi se. Kar že počenjaš, ni v redu. Šušmarstvo. Le to, kar bi morala biti, nisi.«

Nikomur ne bi mogla zdajle tako povedati kot tebi.

»Podcenjujete se.«

»Včasih tudi. Da me drugi bolj cenijo.«

»In zakaj nenadoma taka stiska? Kaj vas je vznemirilo?«

»Nemoč. Dvajset let nemoči. Veliko lagodnosti, površnosti, apatije. Opravljala sem svojo službo, obrt, in to še kar spretno, celo dobro, so rekli. Zdi se mi, da sem se tudi trudila. Toda to še ni dovolj, kajne? Ni bilo ogenjčka . . .«

»Prej ste govorili o drobcih. To le nekaj pomeni. In že to je veliko, da se zavedate,« rečeš zavzeto.

»Hvala za spodbudo. A je vseeno žalostno. Ugotoviti po toliko letih, mar ne? Kot bi me uspavala namišljena uteha, češ saj daš dovolj, druge poglej, saj so še slabši!«

Gledaš v moje spoznanje, pritrjuješ.

»In zmerom sem bila prepričana, da sem pravična. Kar preveč samozavesti. V resnici pa sem delala napake, včasih komaj opazne, a bile so. Dovolj je bilo, da me je kdo »odkril« s pogledom, s kako besedo. Dovolj je bila že samo slutnja, da je kdo spoznal mojo slabost, če je bil seveda dovolj predrzen in je tudi pokazal nanjo: Tovarišica, zmotili ste se . . .«

»Motiti se je človeško. To odkriti pa je čestokrat lahko škodoželjnost. Ste to mislili?«

»Saj. A ni me preveč motilo. Končno smo tudi mi radi iz objestnosti kazali na slabosti svojih učiteljev. Zjezilo pa me je, če so se norčevali, če so me ponižali ali celo omalovaževali. Za to sem bila preveč občutljiva. Lahko sem brala njihove misli: Saj sploh ni pripravljena, zatika se ji, važna je, omalovažuje nas, je ni nič sram, ko tako vpije, jo je že kak deda nabrusil pa se znaša, po trebuhu jo zavija, škoda, da ne vidi, kakšen obraz dela, v letih je, pa je nič več ne veseli; saj bi se mi smilila, če bi ne bila tako vražja . . .«

»Domišljate si.«

»Morda. Morda pa so še slabši.«

»Pa so tudi boljši. Sicer se pa ne smete zaradi tega gnjaviti. Kaj oni mislijo o vas! To ni zdravo. Tako zlepa ne boste našli poti iz labirinta samomučenja in sumničenj.«

»Danes se mi je nenadoma pokazalo vse moje početje jalovo in nepošteno. Tako jasno neizprosno se je zažrlo vame, da mi je postalo tesno. Tu ne pomaga nobeno opravičilo. Kadar imate to srečo, da se vam odpre pogled v lastna brezna, draga moja gospa, tedaj se ne morem z ničimer več zmazati. Tako je in konec. Vi ne veste, kako sem se jim po malem maščevala vsa leta — za njihove misli, ki so me razkrivale, za škodoželjne poglede in nesramne besede, za njihove ugovore in nasprotovanja seveda, kako sem se jim maščevala pri ocenjevanju, spraševanju, vedenju, kako sem jih seveda tiho in nepreklicno delila v simpatične in zoprne. Vidite, bilo je v meni in celo proti moji volji.«

»Preobčutljivi ste. Končno ni treba govoriti samo o svojih slabostih,« se smeješ z modrimi očmi. »Tudi pri nas imamo trdne in neusmiljene sestre in nehumane zdravnike, pa ne vem, če se kdaj posipajo s pepelom.«

»Saj se ne posipam. V tem trenutku že ne. Kajti spoznanje me je preprosto potisnilo pred dejstvo: Ostani ali odidi. Vsakršen kompromis je nemogoč. Ostani in se — poboljšaj? Smešna beseda.«

»To je vaša najgloblja in popolnoma osebna odločitev. V tem vam ne smem niti ne morem svetovati,« rečeš tiho.

»Poglejte te besede. Te mrtve besede, ki so v nas. Ki jih govorimo. Pišemo. Vpijemo. Deklamiramo. Pridigamo. Ki z njimi celo učimo. Z njimi blestimo. To počenjam že vse življenje . . . In to spoznanje me je danes presunilo. Danes sem jih, te mrtve besede, dojela v vsej njihovi bleščeči praznoti. Življenje — in to je še dobro — pa gre po svoje dalje in se prav nič ne meni za te besede.«

Kimaš. »Gredo mimo nas kot tujci. Zdrsijo mimo kakor nadležne sence. Moramo jih prenašati, čeprav nas duše.«

»Danes sistemi obstajajo na kopičenju besed,« rečeš. »To je njih najtrdnjši temelj. Glejte, tu je sistem, tu je življenje. Vsakdo v bistvu le živi po svoje. Življenja ne moreš nikoli čisto podrediti nekemu sistemu, ne moreš ga vsega vkleniti v beton golih besed. Dokler je tako, je še dobro. Toda lahko pridejo časi, ko življenje podleže sistemu. In to bo konec človečnosti . . . Toda, »nenadoma se mi nasmehneš, tvoja roka se oklene moje,« to je še daleč. Poskusite, ne odločite se prehitro. Saj ste kar dolgo vztrajali v tem poklicu, mar ne? In mladi vam dajejo veliko dela, misliti morate nanje, se bosti z njimi, to je dobro; končno se jih tudi prime kakšna vaša dobra in pametna beseda. Drobcji torej so. Tu in tam se kaj zasveti. Čeprav so zelo trmasti in nekako iztirjeni.«

»Nikoli jih nisem imela preveč rada. Nisem se mogla navaditi nanje. Tiho sem jih zmerjala z vsemi mogočimi izrazi, ker jih glasno nisem smela. Mislila sem, da me morajo ubogati . . . Morda me bodo ubili. Ne marajo me,« se skušam pošaliti.

»Če vam groze, jim še nekaj pomenite. Vidite, niste se še postarali. Kar mahajte se z njimi.«

»Če bi že od vsega početka ne bila prekleto samozavestna, prepričana v svojo doslednost. Vse je tako kazalo, da mi ne more nič spodleteti. Danes pa ugotavljam, da mi je vse spodletelo, da sploh nisem imela nobenega uspeha.«

Zamahneš. »Trdnega ni nič, ker ni nič trajnega. Borimo se za trenutke neke trdnosti. Vsaj to imamo v zavesti, kadar se tolčemo. Mislim, da ste stvarni. Kajti spoznati svoj neuspeh, je že uspeh.« Oči ti mežikajo. »In mladi. Tu in tam se pokažejo v popolni zmedbi, kot da so zmožni vse prekucniti na glavo. Zato, ker so pač mladi in je to njih pravica. Zmerom pa so se tudi mladi postarali in so si iz neurejenosti polagoma ustvarili nekakšen red. To imate lahko pred očmi, kadar vam gredo na živce.«

Pogledaš okoli, moj pogled s teboj, tam prihaja Pirc, nerodno se bliža v zelo urejeni obleki, s črno mapo in s številčno urejenimi listki vprašanj o spolnih problemih, z natančno označenimi odgovori, in z zelo natančnimi poudarki v govorici.

»Oprostite, prosim, da motim. Prej smo le na splošno govorili o literaturi...«

»O čem?« Ker je biolog velik, ti pa majhna, se vsa zravnáš, da bi ga bolje slišala.

Pokaže na tvojo aktovko. »O knjižicah seveda. Zdaj se moramo konkretno pogovoriti. Za začetek bi nam, recimo, poslali po tri od vsakega izvoda, to je dvanajst knjižic. Dobro?«

Gre k veliki polkrožni mizi, stopa med razmaknjenimi stoli, nekaj mrmra in maha na levo in desno, kot bi štel.

»Da,« reče, ko se vrne, »da, natanko dvanajst... Tako si bomo lahko v enem mesecu izmenjali vse štiri knjižice, in potem nam boste poslali še za dijake. Torej velja?«

Veselo prikimaš. Biolog gre do vrat, postane, strmi v spomin, se zasukne in znova pridobi z zadrego v očeh. »Pa hvala lepa, tovarišica doktorica. Tisto o ljubezni ste dobro povedali. Res se vse preveč motovilimo z vprašanji, ki sploh niso bistveno važna. Na resnico pa pozabljamo. Veliko lagodnosti je tudi v nas — in zdi se mi prav, da nas kdo na to spomni. Rad bi, da bi še kdaj prišli.« Nerodno se zaleti v stol, ko se ritensko odmika v ozadje.

»No, vidite, pa boste le brali,« se zasmeeš.

Odkimam. »Morda kdo. Površno. Ni časa... In to velja tudi za druge knjige. Imamo pa lepo knjižnico, kajne?« Pokažem na police s knjigami, vzdolž dveh sten do stropa.

Prikimaš in se počasi zasukneš proti vratom. Ker se bojim, da mi kar tako uideš, se sklonim naprej: »Pa vas je le pohvalil. Samo pred starim bi si tega ne upal.«

»Razumljivo,« rečeš in postane me sram. »Tale je predan svojemu poklicu in se ne gnjavi kakor vi. Vidite!«

Spet se mi spodbudno nasmehneš, da bi pregnala mrak z mojega obraza, pa zraste pred nama naš stari, sonce, sama dobra volja, mane si roke, z obraza prasketa srečno razburjenje.

»Vesela novica! Sporočili so nam, da smo dobili priznanje za najbolj intenzivno prizadevanje na področju širjenja propagande za vzgojo in kulturo med mladimi...«

»Ooo,« rečeš in se veselo pokloniš.

»Lepo, kajne? Zdaj se bomo morali še bolj potruditi, saj se bliža Cankarjevo leto. V prvem in drugem nadstropju bomo postavili nove panoje, sem jih že naročil... In vi —« obrne se k meni, odmaknjen v novih prividih, da me še komaj vidi, »boste imeli na voljo vso literaturo, da z njo napolnite police. Dobili bomo za ogled tudi originalne izdaje. In fotografski material.«

Spogledava se. In pomežikneš mi.

Prišla si v moje življenje za dolg nepozaben trenutek, z obnošeno aktovko, z vsiljenim materialom, s pestjo, ki tolče po mizi in razdira navidezen red stvari, ki usekaš v sredo mrtvega besedičenja z živimi dejstvi svoje zdravniške etike, katerih nas je strah in pred katerimi zatiskamo oči...

Nevsiljivo si mi predlagala pomislek: čas. Počakaj na čas, ne pre nagli se! Razmisli, mogoče boš našla kakšno rešitev . . . Ne morem biti kot ti, ker sem čisto nekaj drugega. Bom res napravila po tvojem zgledu? Ne, tudi za zgled mi ne moreš biti. Nikoli se nisem zgledovala. Danes še toliko manj. Napravila bom čisto po svoje, če bom že zadovoljna ali ne. V tem trenutku še ne vem. V tem trenutku sem samo zelo krhka, vsa zmedena med strahom in odločitvijo.

Starega sreča odnese drugam, ti pa še rečeš: »Vsesplošna akcija za boljšo mladino je torej rodila uspeh: nagrada.« Tvoj prisrčni smeh je že skoraj nalezljiv. »In tudi za kulturo skrbite.«

»Plakati, knjižni ovitki? Spodbuda za branje? Vsi imamo radi Cankarja, to je res. Toliko lepih besed smo že slišali o njem, da nam ga sploh brati ni treba. Tako je s to rečjo. Veliko besed, preveč besed, a bero ga ne. Knjige so — kultura je tu. Zelo veliko je te kulture. Dišeč, rdeč cvet, ki se vsem ponuja, ampak . . .«

Neizrečeno obvisi v zraku in potrди soglasje najinih misli v pogledih, potem se prelíje v roki, kí se stisneta, vzdrami ustnice, kí se tí tiho tiho razpro: »Vi pa se ne sekirajte zaradi raka.«

Gledam te, kako greš proti durim s širokimi polnimi koraki in si zato videti večja in močnejša, greš v modrem plašču, ki ti mlahavo visi z ramen, v velikih čevljih s pošvedranimi petami, aktovka ti udarja ob meča, velika stara aktovka, obnošena kakor tvoj plašč in čevlji, greš s svojimi petinpetdesetimi leti ali še več, z rakom, ki si ga imela in ga morda nimaš več, greš odločno, počasi po ravnem hodniku, in tam na koncu te prijazno sprejmeta naš stari in Omahnova in se dolgo dolgo poslavljata, si stiskate roke in se smehljate.

»Ali vam je profesor Pirc povedal . . .«

Besede prišepetavajo iz daljave kakor usodno trkanje na duri.